2. Муравський А. Яка частка економіки України знаходиться у тіні – дослідження. URL: https://epravda.com.ua/biznes/yaka-chastka-ekonomiki-ukrajini-znahoditsya-u-tini-doslidzhennya-806960/ (дата звернення: 09.10.2025).
3. Кущ О. Тіньова економіка України та її розмір. URL: https://cripo.com.ua/processes/tinova-ekonomika-ukrayiny-ta-yiyi-rozmir/

Добіжа Наталія Володимирівна,
доктор економічних наук, професор, директор;
ВСП «Вінницький фаховий коледж економіки та підприємництва ЗУНУ»

РОЛЬ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ У ФОРМУВАННІ СУЧАСНОЇ МОДЕЛІ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах розвитку держави трансформація фіскального простору стає ключовим фактором забезпечення стабільності та ефективності фінансової системи. Одним із важливих інструментів впливу на економічну безпеку та соціальну стабільність є державне соціальне страхування, яке забезпечує захист громадян від соціальних ризиків.

Державне соціальне страхування є одним із ключових засобів державної соціальної політики, спрямованим на забезпечення економічної та соціальної стабільності суспільства. Його зміст полягає у систематичному перерозподілі фінансових ресурсів для захисту громадян від соціальних ризиків, таких як втрата працездатності, хвороба, старість, безробіття або інші непередбачувані обставини, що можуть знизити рівень їх життєвого забезпечення. Відтак державне соціальне страхування реалізує функцію соціального страхування через механізми обов'язкових внесків, державних гарантій та страхових виплат, формуючи стабільну основу для підтримки соціального балансу в державі.

У контексті трансформації фіскального простору державне соціальне страхування виконує кілька ключових ролей. Так, воно є ефективним механізмом перерозподілу фінансових ресурсів, що забезпечує стабільне надходження коштів до державного бюджету та створює передбачувану фінансову базу для покриття соціальних витрат. Також державне соціальне страхування сприяє формуванню сучасної моделі фіскального простору, де соціальні витрати інтегруються у фінансову систему держави як стабілізуючий фактор, що підвищує ефективність бюджетної політики та мінімізує ризики фінансової нестабільності [1, с.109]. Крім того, державне соціальне страхування відіграє роль інструменту економічного стимулювання. Надання соціальних гарантій та страхових виплат підвищує споживчий попит, стимулює активність суб'єктів господарювання та формує умови для стійкого економічного зростання. У свою

чергу, це позитивно впливає на структуру фіскального простору, розширюючи базу оподаткування та підвищуючи фінансову спроможність держави.

Важливо зазначити, що сучасна модель фіскального простору формується на основі збалансованого співвідношення соціальних витрат і доходів державного бюджету, де державне соціальне страхування виступає не лише джерелом соціальної підтримки, а й механізмом фінансової стабілізації. Інтеграція останнього у фіскальну систему забезпечує прозорість бюджетного процесу, оптимізацію фінансових потоків і підвищення ефективності публічних фінансів.

Отже, роль державного соціального страхування у формуванні сучасної моделі фіскального простору є багатогранною: воно забезпечує соціальну захищеність громадян, створює передбачувану фінансову базу для державного бюджету, стимулює економічну активність і сприяє модернізації системи публічних фінансів. У контексті реформування фінансового та соціального секторів державне соціальне страхування виступає ключовим інструментом інтеграції соціальної політики та фіскальної стабільності, формуючи ефективний та збалансований фіскальний простір сучасної держави.

Як зазначалося, державне соціальне страхування є ключовим елементом системи соціального захисту та важливим інструментом забезпечення стабільності фіскального простору держави. Проте в Україні функціонування державного соціального страхування стикається з низкою комплексних викликів, що ускладнюють формування ефективної та збалансованої національної моделі фіскального простору.

По-перше, одним із головних викликів є недостатня фінансова спроможність страхових фондів. Часто надходження страхових внесків не забезпечують покриття всіх соціальних видатків, що зумовлено високим рівнем тіньової зайнятості, ухиленням від сплати внесків та структурними проблемами в економіці. Це створює дисбаланс між ресурсами державного соціального страхування і потребами населення, що обмежує можливості держави забезпечувати стабільні соціальні гарантії та передбачуване фінансування витрат у бюджетній системі.

По-друге, державне соціальне страхування стикається з проблемами адміністрування та управління, включаючи низький рівень автоматизації, недостатню прозорість обліку внесків і виплат, а також обмежені можливості контролю за ефективним використанням фінансових ресурсів. Відсутність сучасних управлінських технологій та аналітичних інструментів ускладнює прогнозування фінансових потреб системи та планування бюджету, що безпосередньо впливає на стабільність фіскального простору.

По-третє, існує соціально-економічний виклик, пов’язаний із демографічними змінами та структурними зрушеннями на ринку праці. Старіння населення, низький рівень зайнятості у формальному секторі економіки та

нерівномірний розподіл доходів створюють додаткове навантаження на систему соціального страхування та ускладнюють підтримку її фінансової стабільності.

По-четверте, важливим викликом є недостатнє законодавче та нормативне забезпечення інтеграції державного соціального страхування у сучасну фіскальну систему. Невизначеність у визначенні механізмів розподілу ресурсів, недостатня гармонізація нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та практиками ускладнює формування прозорого і ефективного фіскального простору.

По-п'яте, державне соціальне страхування стикається з ризиками економічної нестабільності та макрофінансових коливань, включаючи інфляційні процеси, валютні коливання та негативні ефекти глобалізаційних чинників. Ці ризики впливають на платоспроможність фондів соціального страхування та здатність держави забезпечувати стабільне фінансування соціальних програм.

Нарешті війна стала одним із найсерйозніших викликів для функціонування системи державного соціального страхування України, оскільки вона радикально змінила соціально-економічні умови, фінансові можливості та потреби населення. Так, збройна агресія зумовила різке скорочення бази надходжень страхових внесків унаслідок руйнування підприємств, масової міграції населення та зростання рівня безробіття. Зазначене призвело до суттєвого дисбалансу між доходами та видатками соціальних фондів, які мають забезпечувати виплати з тимчасової непрацездатності, безробіття, нещасних випадків на виробництві тощо [2, с.109]. Також війна спричинила значне збільшення соціальних ризиків: зростання кількості осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб та громадян, які втратили джерела існування. Це сформувало додаткове навантаження на механізми соціального страхування, що функціонують в умовах обмеженості фінансових ресурсів. Крім того, війна виявила необхідність модернізації системи соціального страхування шляхом підвищення її гнучкості, інтеграції з іншими інститутами соціального захисту та впровадження цифрових технологій для оперативного адміністрування. Саме війна стала критичним випробуванням для державного соціального страхування України, актуалізувавши потребу в глибоких інституційних реформах, які здатні забезпечити його стійкість і адаптивність у надзвичайних умовах та у післявоєнний період.

Сучасна трансформація фіскального простору України вимагає підвищення ефективності державного соціального страхування як ключового механізму соціальної підтримки та фінансової стабілізації. Його реформування може здійснюватися через комплекс взаємопов'язаних заходів, спрямованих на оптимізацію фінансових потоків, модернізацію управлінських практик та підвищення соціальної ефективності системи.

Перш за все, доцільно оптимізувати фінансові механізми державного соціального страхування шляхом впровадження диференційованих страхових

внесків, що враховують рівень доходів та ризик соціальних випадків. Такий підхід дозволяє збалансувати надходження до страхових фондів і підвищити їх фінансову спроможність без надмірного навантаження на окремі категорії платників [3]. Крім того, варто розширювати джерела фінансування державного соціального страхування, залучаючи інноваційні інструменти державних гарантій та партнерства з приватним сектором, що забезпечує додаткову стабілізацію фіскального простору.

Другим напрямом є модернізація організаційних та управлінських процесів у сфері державного соціального страхування. Впровадження електронних платформ адміністрування внесків та виплат, автоматизованих систем обліку та прозорих процедур контролю дозволяє зменшити адміністративні витрати, підвищити ефективність розподілу коштів та знизити ризики нецільового використання фінансових ресурсів.

Третім аспектом є покращення соціальної ефективності державного соціального страхування, що передбачає розширення спектру соціальних послуг, інтегрованих у систему страхування, та підвищення їх доступності для населення. Це сприятиме не лише підвищенню рівня соціального захисту громадян, а й формуванню більш стабільної та передбачуваної структури фіскального простору, де соціальні витрати плануються та фінансуються на основі обґрунтованих даних.

Також важливим є впровадження стратегічного планування та аналітичного прогнозування у сфері державного соціального страхування. Використання сучасних методів фінансового моделювання та оцінки ризиків дозволяє передбачати потреби соціальної системи, адаптувати розподіл ресурсів до економічної ситуації та забезпечувати збалансоване наповнення державного бюджету.

Реалізація цих заходів сприятиме стабільності публічних фінансів, зміцненню соціальної захищеності населення та формуванню ефективного і збалансованого фіскального простору сучасної держави.

Таким чином, державне соціальне страхування виступає ключовим інструментом формування сучасної моделі фіскального простору, забезпечуючи соціальний захист громадян, стабільне фінансування соціальних витрат та ефективний перерозподіл фінансових ресурсів у державі. Його роль проявляється у підтриманні фінансової стабільності, стимулюванні економічної активності та інтеграції соціальних цілей у систему публічних фінансів. Водночас ефективність державного соціального страхування обмежується низкою викликів, зокрема недостатньою фінансовою спроможністю фондів, проблемами адміністрування та демографічними та економічними ризиками. Оптимізація фінансових механізмів, модернізація управління, підвищення соціальної ефективності та стратегічне планування дозволяють підвищити ефективність ДСС і сприяти формуванню збалансованого, прозорого та стійкого фіскального простору сучасної держави.

Список використаних джерел

1. Чічкань М. В. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування як основа сучасної системи соціального захисту в Україні. *Право і суспільство*. 2021. №1. С. 106-110.

2. Русіна Ю. О. Система соціального страхування України: актуальні проблеми в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. №3 (285). С. 107-117.

3. Нечаєва І. А. Реформа системи соціального страхування як засіб зміцнення соціально-економічної безпеки України в умовах перманентної кризи. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. №4. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/4_2020/60.pdf.